

Mariušs Balcereks

POĻU VIDZEMES JEB INFLANTIJAS IZVEIDES PRIEKŠVĒSTURE. CĪŅAS PAR DAUGAVPILI 1625.–1627. GADĀ

Runājot par Inflatijas (mūsdienu Latgales) izveidošanos, visbiežāk domājam Olivas miera līguma noteikumus 1660. gadā, kas Žečpospolitai (apvienotajai Polijas–Lietuvas valstij) atstāja Vidzemes dienvidaustrumu daļu starp Daugavu un Aivieksti.¹ Tomēr minētais līgums vienīgi apstiprināja stāvokli, kāds Vidzemē pastāvēja jau vairāk nekā 30 gadu. Jo tieši tad, poļu-zviedru cīņu laikā, Žečpospolita zaudēja lielāko daļu teritoriju, kas atradās uz ziemeļiem no Daugavas. Poļu-lietuviešu varā palika vienīgi teritorijas, kuras vēlāk tika nosauktas par poļu Vidzemi jeb Inflatiju.

Varas saglabāšana pār šo teritoriju bija Inflatijas izveidošanās *sine qua non*, t.i., obligāts priekšnoteikums. Tādējādi, vēloties tuvāk aplūkot tās izveidi, ir jāatkāpjas līdz 17. gadsimta 20. gadiem un rūpīgi jāizanalizē tālaika notikumi. Tas ļaus atbildēt uz vairākiem jautājumiem. Kāpēc Žečpospolita saglabāja kontroli pār teritoriju starp Daugavu un Aivieksti? Vai tas bija poļu-lietuviešu karaspēka vienību sīvas aizsardzības vai varbūt pretinieka aizstāvēšanās vēlmes trūkuma rezultāts? Kādi faktori iespaidoja abu pušu nostāju? Atbildes uz šiem jautājumiem ļaus mums izprast Inflatijas izveides procesu.

Viss aizsākās 1625. gada vasarā, kad Zviedrijas karalis Gustavs II Ādolfs devās iekarot Vidzemi. Pirms četriem gadiem šis valdnieks bija ieņēmis Rīgu – lielāko Vidzemes pilsētu, šīs zemes centru un vienlaikus tās atslēgu no jūras puses.² Tagad – 1625. gadā Gustavs izlēma pabeigt pie Daugavas esošās teritorijas ieņemšanu. Nesastapdams nekur nopietnākus šķēršļus, viņa karaspēks vasarā un agrā rudenī ieņēma gandrīz visu Vidzemi un ievērojamu Kurzemes un Zemgales hercogistes daļu. Vienīgi teritorija starp Daugavu un Aivieksti, ieskaitot Daugavpili, netika ieņemta.³

Pirmās darbības ar mērķi ieņemt vēlāko poļu Vidzemi (Inflatiju) tika uzsāktas septembra vidū. Zviedru komandieris Hanss Vrangels (*Wrangel*) tika nosūtīts no Alūksnes uz dienvidaustrumu Vidzemi, lai ieņemtu Ludzu un Rēzekni. Vienība, kurā bija vairāki simti cilvēku (Kirumpē, Vastselīnas un Alūksnes garnizonu daļas, 50 somu jātnieku, kā arī smago dragūnu kornets Ādama Rikarda de la Šapela (*Chapelle*))

vadībā), izrādījās pilnīgi pietiekama, lai izpildītu tai uzticēto uzdevumu.⁴ Ludzas un Rēzeknes ieņemšana nodrošināja jaunus zviedru ieguvumus Vidzemē, vienlaikus izveidojot priekšposteņus pārējo Žečpospolitas teritoriju ieņemšanai uz ziemeļiem no Daugavas.

Kārtējiem soļiem teritoriju starp Daugavu un Aivieksti ieņemšanai laiks pienāca brīdī, kad septembra otrajā pusē Gustavs II Ādolfs devās iekarot Kurzemi, kurai bija jāpilda Zviedrijas Vidzemes priekšmūra nocietinājuma loma. Zviedru puse, rēķinoties ar varbūtēju referendārija Aleksandra Korvina Gosevska (*Gosiewski*) palēnām vāko lietuviešu spēku uzbrukumam no aizmugures, izlēma neitralizēt šo draudu. Labākais veids, kā to paveikt, bija iesaistīt lietuvieša vadītās vienības kaujā. Lai to panāktu, tika nolemts dot triecienu pēdējam poļu bastionam Vidzemē – Daugavpilij. Šim uzdevumam tika izdalīti spēki Jēkaba de la Gardijas un Gustava Hurna (*Horn*) vadībā (vienības, kas sastāvēja no Aleksandra fon Esena (*Essen*) somu pulka, Okes Hansona (*Hansson*) rotas, 50 smagajiem vācu kājniekiem no Tartu, kā arī kavalērijas), kuri gan spēja vienīgi padzīt lietuviešus no Krustpils pie Daugavas, jo Gustavs mainīja viedokli un lika uz laiku apturēt karadarbību šajā iecirknī. Pēc Kurzemes hercogistes galvaspilsētas Jelgavas ieņemšanas 3. oktobrī/23. septembrī uzbrukuma plāns augšup pa Daugavu atkal kļuva aktuāls. Zviedru vēsturnieki uzskata, ka to iespaidoja galvenās armijas nogurums – bija nepieciešama atpūta. Turklāt karalim bija jādodas uz Igauniju uz sarunām ar turienes kārtām un tikties ar savu sievu Mariju Eleonoru.⁵

Pavēli ieņemt Daugavpili saņēma Hurns, kurš 7. oktobrī/27. septembrī izgāja no Krustpils ar apmēram 1200 vīriem (180 musketieriem un 10 kornetiem somu jātnieku, kopā – 1270 cilvēku).⁶ Turklāt viņš uzskatīja, ka atbalstu sniegs apmēram 500 vīru lielā Hansa Vrangela grupa, kura, kā jau minēts, septembra vidū bija ieņēmusi Ludzu un Rēzekni. Šajā laikā pie Daugavpils atradās vienīgi trīs kazaku vienības, taču Gosevskis ar lielākiem spēkiem jau tuvojās pilsētai.⁷ Zviedru izlūki zināja, ka referendārijs plāno ar 1200 vīru lielu nodaļu šķērsot Daugavu pie Daugavpils un doties tālāk Vidzemes iekšienē.⁸

Jau pirmajā gājiena dienā uz Daugavpili Hurns sastapās ar kazaku vienībām, kuras mēģināja gājienam traucēt. Neraugoties uz to, jau 8. oktobrī/28. septembrī viņš sasniedza pilsētu. Izlūkošana deva ziņas par vājiem cietokšņa nocietinājumiem, ko aizstāvēja trīs kazaku vienības un nezināms skaits haiduku. Artilērijas trūkums un kājnieku nelielais skaits neļāva zviedriem uzsākt regulāru aplenkumu. Ziņas par Gosevska tuvošanos ar apmēram 1200 vīru lielu karaspēku rosināja Hurnu atkāpties uz Līksnas muižu, kas atradās apmēram 20 kilometru uz ziemeļrietumiem no Daugavpils.⁹

Gosevski uz apdraudēto Daugavpili bija nosūtījis Lietuvas lielhetmanis Ļevs Sapeha (*Leo Sapieha*), kurš pagaidām pulcināja savus

spēkus. Referendārija vienībā bija apmēram 200 huzāru, vairāki simti kazaku un 100 kājnieku. Vēloties paātrināt savu gājienu, viņš pameta vezumus un pēc pārceļšanās pāri Daugavai nostājās pie Daugavpils 9. oktobrī. No turienes devās pakaļ Hurnam uz Liksnu. *Uzbruka tiem naktī [no 11. uz 12. oktobri], kaut arī tie bija izlikuši sardzes un uzmanījās, ar mazu sauju, ar Dieva palīgu laimīgi, jo ne tikai ienaidnieks līdz diviem simtiem krita, kas skaidri redzams bija no divām lielajām un platajām bedrēm, kurās nosistos zviedrus apglabāja, bet arī pats pulkvedis Hurns tika sašauts, turklāt tas im metum tā uz viņu iedarbojās, ka no savas pozīcijas, kur bija stipri un aizsardzībai labā vietā nocietinājušies, ātri aizbēga.*¹⁰

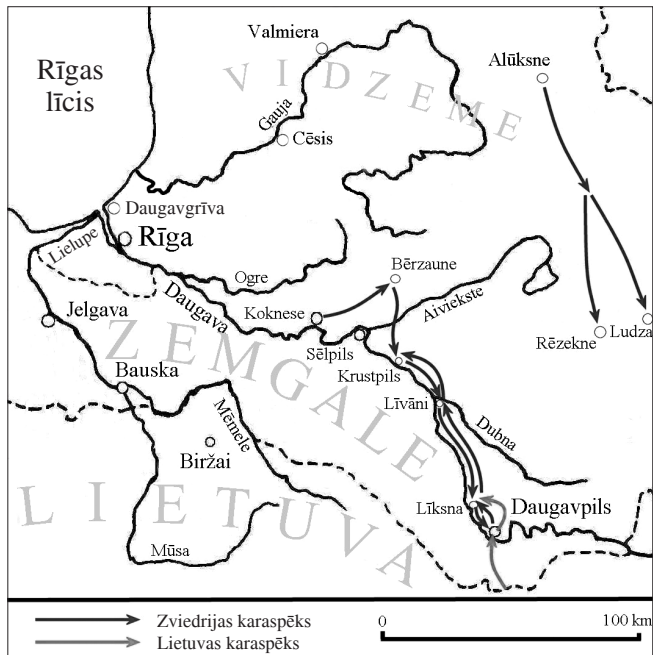
Zviedri atkāpās gar Daugavu līdz Līvānu muižai – apdzīvotajai vietai pusceļā no Daugavpils uz Koknesi. Gustavs II Ādolfs, neraugoties uz neveiksmi šajā iecirknī, neatteicās no Daugavpils ieņemšanas plāna. Tika cerēts uz zināmu papildinājumu palīdzību (Esenas pulks, daļa Sēlpils un Kokneses garnizona, divi korneti somu jātnieku, artilērija un daļa Hansa Vrangela grupas). Hurnu gājiena komandiera amatā bija jānomaina Kristoferam Aseronam, jo Hurns bija ievainots, tāpēc nevarēja turpināt darbību.¹¹

Starplaikā Daugavpili sapulcējās lietuviešu vienības. 17. oktobrī pie pilsētas ieradās pats lielhetmanis un, kaut arī viņa rīcībā bija tikai apmēram 600 vīru, uzreiz sāka uzbrukumu. Viņa izsūtītie priekšposteņi sakāva mazākas zviedru vienības, kas darbojās teritorijā starp Daugavu un Aivieksti. Viena tāda gājiena laikā izdevās pilnībā iznīcināt Ādama Rikarda de la Šapela grupu, pašu komandieri saņemot gūstā.¹² Lietuviešu puses darbība galu galā noveda pie tā, ka nocietinājumos (blokhauzā) pie Līvāniem tika atstāti nelieli spēki (300 kājnieku un divi korneti jātnieku), bet lielākā daļa atkāpās uz Krustpili, kur acīmredzot jutās drošāk.¹³ Drīz pēc tam arī līdz turīenei nonāca lietuviešu priekšposteņi, sakaujot lielu grupu zviedru kājnieku un kavalērijas.

Tas tomēr bija vienīgi lietuviešu uzbrukuma akciju sākums. Lielhetmanis Ļevs Sapeha pēc lielāku spēku sapulcināšanas novembra sākumā devās uz rietumiem.¹⁴ Viņa rīcībā šajā laikā bija krietni lielāki spēki, kas ļāva vismaz aizstāvēt Daugavpili¹⁵ (zviedri oktobra otrajā pusē novērtēja Sapehas spēkus uz apmēram 6 tūkstošiem vīru).¹⁶ Gājiena mērķis bija Sēlpils Kurzemē Daugavas dienvidu krastā. Tas, protams, bija saistīts ar starp Daugavu un Aivieksti esošo teritoriju attīrīšanu no ienaidnieka vienībām un nocietinātiem punktiem.¹⁷

Lietuvieši devās Sēlpils un Kokneses virzienā divās grupās. Grupu, kura virzījās gar Daugavas ziemeļu krastu, vadīja Gosevskis, bet gar dienvidu krastu – pats hetmanis. Ceļā abas grupas sadūrās ar ienaidnieku un ieņēma nocietinātos punktus pie Daugavas. Lielas kaujas notika pie Aiviekstes, kur pretinieks bija uzcēlis vairākus blokhauzus. Kaujas beidzās ar pilnīgu lietuviešu puses uzvaru, lietuvieši, pateico-

Gustava Hurna gājiens uz Daugavpili 1625. gada rudenī (pēc: *Sveriges krig. 1611–1632*, Bd. 2: *Polska...*, s. 181)

ties upes līnijas ieņemšanai, varēja pārcelt darbību uz zviedru ieņemto Vidzemi un mēģināt atgūt dažas pils.¹⁸

To nevarēja pieļaut Gustavs II Ādolfs. Zviedrijas karalis, izprotot situācijas nopietnību, lika sakoncentrēt savus spēkus pie Kokneses – pils Daugavas labajā krastā. Ievainotajam Hurnam karalis uzdeva noturēt Aiviekstes upes līniju, nosūtot viņa rīcībā papildspēkus. 16./6. novembrī Zviedrijas karalis kopā ar Jēkabu de la Gardiju nelielas vienības priekšā (eskorts un divi kirasieru korneti) izgāja no Rīgas.¹⁹ Pēc ierašanās Gustavs pastiprināja savus spēkus ar kontingentiem no apkārtējiem garnizoniem.²⁰

Šajā laikā lietuviešu karaspēks joprojām bija sadalīts divās grupās (Lietuvas un Kurzemes pierobežā operēja arī Lietuvas lauka hetmanis Kristofs II Radzivils). Pirmā grupa, ko vadīja lielhetmanis, atradās Daugavas kreisajā jeb Zemgales krastā, bet otra Gosevska vadībā darbojās ziemeļu krastā. No zviedriem Gosevski atdalīja vēl arī Aiviekste.

Kopumā lietuviešu spēkos tolaik bija apmēram 5000 karavīru.²¹

Zviedrijas karalis, vēloties izmantot ienaidnieka spēku sašķeltību, drīz pēc ierašanās Koknesē deva triecienu skaitliski vājākajiem Gosevska spēkiem. Diemžēl šķērslis – Aiviekstes upe neļāva Gustavam II Ādolfam panākt kaujas uzsākšanu. Rezultātā bija vienīgi apmainīšanās ar šāvieniem pāri upei, kam pievienojās arī lielhetmanis no Daugavas

otra krasta. Savstarpējā apšaude turpinājās visu nakti un beidzās ar nelieliem zaudējumiem abās pusēs.²²

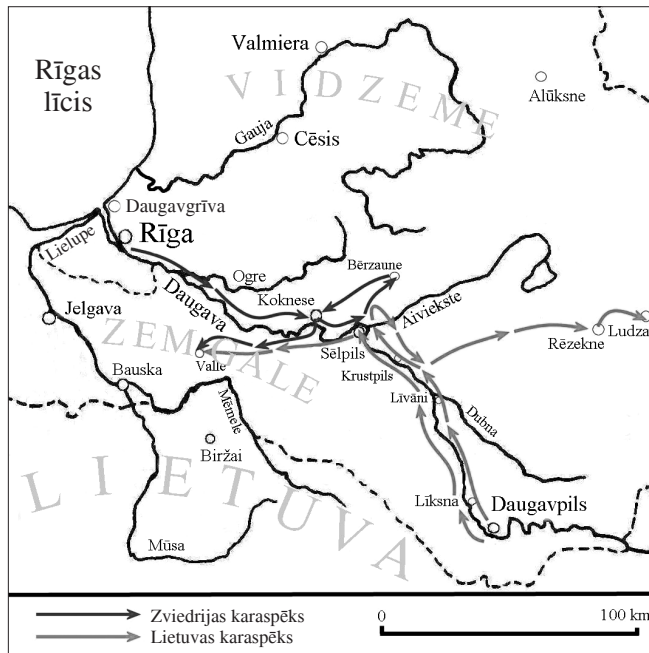
Pēc šim cīņām karalis atkāpās uz Bērzauni Vidzemē, bet pēc tam – uz Koknesi, kur atradās līdz nākamā gada janvāra sākumam. Turpretī galvenie lietuviešu spēki atkāpās uz Zemgali. Lielhetmanis izveidoja nometni pie Valles, bet pēc tam devās uz Polijas–Lietuvas Seimu. Komandiera amatā viņš atstāja savu dēlu Lietuvas lielmaršalu Janu Staņislavu Sapehu, kurš nevarēja tikt galā ar nometnē izveidojušos stāvokli.²³ Vienlaikus vēl 1625. gada beigās Jana Meščina (*Meszczyn*) nodāļa, kas bija nosūtīta uz dienvidaustrumu Vidzemi kā priekšpostenis, ieņēma Rēzekni un Ludzu, kas deva papildus nodrošinājumu teritorijām starp Daugavu un Aivieksti.²⁴

Vēlākās poļu Vidzemes likteni tomēr izšķīra notikumi Zemgalē, kur atradās galvenie lietuviešu spēki. Gustavs II Ādolfs, pēdējo neveiksmju nokaitināts, gatavojās pretuzbrukumam, kuram vajadzēja atdot zviedriem kontroli pār Daugavu. Viņš gribēja izmantot situāciju, ka pretinieks bija atdevis iniciatīvu, un uzbrukt militāri nepieredzējušā, jaunā Sapehas vadītajiem spēkiem. Lai to izdarītu, zviedru karalis, sapulcinājis gandrīz 5000 vīru lielu spēkus (38 kājnieku rotas un 23–24 jātnieku korneti) ar 6 lielgabaliem, 15./5. janvāra rītā izgāja no Kokneses lietuviešu nometnes virzienā. Galamērķi viņš sasniedza naktī no 16./6. uz 17./7. janvāri, tādā veidā pārsteidzot lietuviešus,²⁵ kuru spēkos bija tikai 1500 karavīru (pēc zviedru aprēķiniem – vairāk nekā 4000 karavīru) un daži vieglie lielgabali.²⁶

Sagādātais pārsteiguma moments un jaunā Sapehas pieredzes trūkums noveda pie smaga un kompromitējoša, jo pirmā, Žečpospolitas karaspēka zaudējuma cīņā ar nenovērtētu pretinieku, kādi līdz tam bija zviedri. Tiešs kaujas rezultāts bija vairāku simtu cilvēku, vienību karogu, lielgabalu un karamateriālu zaudējums Sapehas spēkos.²⁷ Tiesa, daļu laupījuma uzvarētājiem atņēma lauka hetmanis Kristofs II Radzivils, kurš, uzzinājis par pretinieku, steigšus devās uz Valli, taču tas tikai nedaudz samazināja zaudējumus.²⁸ Pēc galvenās lietuviešu armijas iznīcināšanas Lietuva un teritorijas starp Daugavu un Aivieksti tagad bija atvērtas Gustava priekšā, kas izraisīja bailes Žečpospolitā.²⁹ Tomēr Zviedrijas karalis negrasījās doties tik tālu uz dienvidiem un dienvidaustrumiem. Viņam pietika, ka bija sakāvis pretinieka galveno armiju un nodrošinājis savu līdzšinējo ieguvumu drošību.³⁰

Tiesa, pirms kaujas pie Valles Gustavs apsvēra uzbrukuma plānu Lietuvai, taču pēc uzvaras panākšanas sāka nopietni domāt par karadarbības pārņemšanu uz Rietumpomerāniju vai Prūsiju.³¹ Protams, ka, turpinot gājieni uz dienvidiem, nepieciešamība nodrošināt kreiso flangu piespiestu zviedrus ieņemt teritorijas starp Daugavu un Aivieksti līdz ar Daugavpili. Tomēr tā nenotika, jo 1626. gada vasarā zviedru galvenā armija sāka darbību Prūsijā. Kaujas Vidzemē turpinājās, kaut

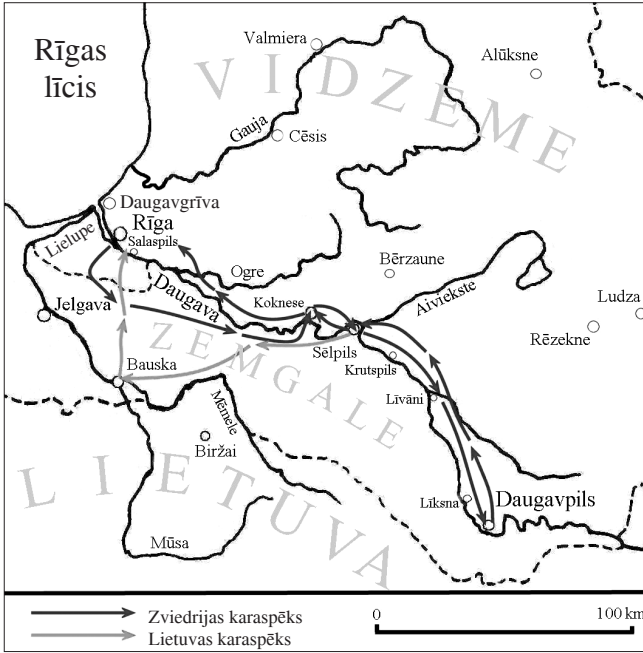
Karadarbība
1625. un 1626.
gada mijā (pēc:
Sveriges krig.
1611–1632, Bd. 2:
Polska..., s. 181)

arī tām vairs nebija tādas nozīmes kā pirms tam. Daugavas krasti Polijas–Zviedrijas karā kļuva par otršķirīgu fronti, bet teritorija starp Daugavu un Aivieksti – par parastu perifēriju. Pie Daugavas zviedriem bija vienīgi nodoms aizstāvēt savus ieguvumus. Lai sasniegtu šo mērķi, viņiem varēja palīdzēt pamiera noslēgšana ar Lietuvu un Kurzemes–Zemgales hercogistes neitralitātes garantēšana.³²

Minētā apstiprinājums ir notikumi 1627. gada otrajā pusē. Togad augustā Jēkabs de la Gardija sakāva hetmaņa Ļeva Sapehas lietuviešu armiju pie Sēlpils.³³ Pateicoties šai uzvarai, zviedri atjaunoja šajā reģionā *status quo*, kurš tiem nodrošināja kundzību Vidzemē, kas tiem bija svarīgākais.³⁴ Turpmāk viņi vairs neplānoja ofensīvas darbības. Neraugoties uz to, izmantojot sapulcināto karaspēku (apmēram 4000 vīru) un uz dienvidiem atkāpušos pretinieka vājumu, de la Gardija nolēma turpināt uzbrukumu lietuviešiem. Par viņa mērķi kļuva pēdējais svarīgais poļu punkts Vidzemē – Daugavpils.³⁵

Par zviedru plāniem attiecībā uz Daugavpils ieņemšanu lietuviešu karaspēka vadība zināja jau agrāk, taču neuzsāka nopietnāku darbību.³⁶ Šajā virzienā darbojās vienīgi skaitliski nelielais Nikolaja Korfa pulks.³⁷ Neraugoties uz to, vēl 1627. gada septembrī Daugavpilī netika izjūsts nekāds satraukums par pretinieka uzbrukumu.³⁸ Un nav nekāds brīnums, jo tur saskaņā ar dažādiem avotiem uzturējās

Zviedru uzbrukums Daugavpīlij 1627. gada rudenī un atteikšanās no ieņemtās pils (pēc: *Sveriges krig. 1611–1632, Bd. 2: Polska...*, s. 475)

no 250 līdz 500 karavīriem, kuru rīcībā bija 18 lielgabalu. Tas deva ilgas aizstāvēšanās iespējas garantiju.³⁹ Neraugoties uz to, ienaidnieks pēc izlūkošanas ieradās pie pils 4. oktobra/24. septembra vakarā un ieņēma to rīta uzbrukumā 9. oktobrī.⁴⁰ Vienīgais lietuviešu ieguvums bija zviedru lielgabalniēka nogalināšana.⁴¹

Daugavpils zaudēšanai bija milzīga nozīme poļu varai Vidzemē. Pils nonākšana zviedru varā nodeva viņu rokās praktiski visu pārējo teritoriju ziemeļos no Daugavas. Pretinieks, turpinot virzību augšup pa upi, varēja tagad apdraudēt ziemeļaustrumu Lietuvu.⁴² Apdraudēta bija arī Austrumzemgale (Augšzeme), kur līdz šim vienīgo aizsegu zviedru priekšā nodrošināja Daugava. Par laimi Lietuvai un Zemgalei, ienaidnieks pēc Daugavpils ieņemšanas un nodedzināšanas atkāpās uz rietumiem. Kāpēc zviedri atteicās no lieliskā priekšposteņa tālākiem iekarojumiem? Galvenais karadarbības teātris tolaik bija Prūsija. Kurzemes–Vidzemes frontē zviedru mērķis bija, kā jau pieminēts, vienīgi Daugavas līnijas aizsardzība, tādējādi nodrošinot ieguvumus Vidzemē.

Tieši vēlēšanās aizstāvēt Daugavas līniju un ieguvumus Vidzemē piespieda zviedrus pieņemt lēmumu par ātru atkāpšanos no Daugavpils. To apdraudēja lietuviešu karaspēka darbība. Šis karaspēks pēc atkāpšanās no Sēlpils devās Rīgas virzienā. Pretī Salaspīlij Aleksan-

dram Korvinam Gosevskim izdevās šķērsot Daugavu, kas ļāva viņam pārcelt darbību uz zviedru kontrolētajām teritorijām.⁴³ Jāatzīmē, ka šīs teritorijas pašiem zviedriem bija svarīgākas par Daugavpili un viņi bija spiesti domāt par Rīgas aizsardzību, pametot tās priekšposteni dienvidos. Tāpēc nav jābrīnās par raksta sākumā izvirzītajiem jautājumiem.⁴⁴

Pārejot pie secinājumiem, var atbildēt, kāpēc Žečpospolita saglabāja varu pār teritorijām starp Daugavu un Aivieksti. Vai tas bija poļu-lietuviešu vienību smagu aizsardzības kauju vai pretiniekam to ieņemšanai nepieciešamas vēlmes trūkuma rezultāts? Kādi faktori iespaidoja abu pušu nostāju?

Kauju analīze par Inflantiju rāda, ka 1625. gadā zviedriem bija svarīgi ieņemt teritoriju starp Daugavu un Aivieksti. Vienīgi lietuviešu puses pretestība toreiz novērsa to, ka Gustavs II Ādolfs ieņemtū visu Vidzemi. Pagrieziena punkts zviedru plānos par Daugavai pieguļošo zemju ieņemšanu bija kauja pie Valles 1626. gada janvārī. Tajā gūto panākumu rezultātā zviedru karalis atteicās no iecerētā gājiena Lietuvas iekšienē, kam bija nepieciešams pabeigt Vidzemes ieņemšanu. Protams, šo lēmumu iespaidoja finansiāli apsvērumi, jo kontrole pār Vislas grīvu deva daudz lielākas priekšrocības un ieguvumus nekā vara pār Daugavas augšteci un centrālo daļu.

No uzvaras brīža pie Valles teritorijām starp Daugavu un Aivieksti zviedru plānos bija otršķirīga loma. Tieši tāpēc Žečpospolitai izdevās saglabāt varu pār šo Vidzemes daļu. Minēto apstiprināja notikumi 1627. gada rudenī, kad zviedri atteicās no jau ieņemtās Daugavpils, vēloties pirmkārt aizsargāt 1625. gada vasarā un rudenī ieņemtās zemes. Tas, ka Jēkabs de la Gardija atstāja pilsētu pie Daugavas, izglāba poļu-lietuviešu varu Vidzemē, lielā mērā veicinot poļu Vidzemes izveidošanos.

No poļu valodas tulkojis Ēriks Jēkabsons

ATSAUCES UN PIEZĪMES

¹ *Pacta Olivensia Anni 1660*, [in:] *Volumina legum*, T. 4, Petersburg 1859, s. 346–347.

² Par Rīgas aplenkšanu un ieņemšanu sk.: A. Nordenskjöld, *Studia över belägringen av Riga 1621* (mašīnraksts), Kungl. Krigsarkivet i Stockholm (turpmāk: KKS), Gustav Adolfsverket (turpmāk: GA), U 113, vol. 27; A. Cronholm, *Sveriges historia under Gustaf Adolfs regering*, Del. 1–2, Stockholm 1857; A. Poelchau, *Rigas Belagerung durch Gustav Adolf im Jahre 1621*, Baltische Monatsschrift, Bd. 27: 1880, S. 679–689; K. Górski, *Wojna Rzeczypospolitej ze Szwecją za panowania Zygmunta III-go od roku 1621-go do 1629-go*, Biblioteka Warszawska, R. 47: 1887, t. 3, s. 379–406; L. Munthe, *Kongl. fortyfikationens historia*, Stockholm 1902; T. Korzon, *Dzieje wojen i*

- wojskowości polskiej, T. 2, *Epoka przedrozbiorowa*, Lwów 1912 [repr. Poznań 2003]; E. Zeeh, *Gustav Adolf und die Belagerung Rigas im Jahre 1621*, [in:] *Pirmā Baltijas vēsturnieku konference, Rīgā, 16.–20.VIII.1937. Runas un referāti*, Rīga 1938, 401.–409. lpp.; *Sveriges krig. 1611–1632*, Bd. 2: *Polska kriget*, Generalstaben, Stockholm 1936; B. Barkman, S. Lundkvist, *Kungl. Svea livgardes historia*, Bd. 3:1: *1611–1632*, Stockholm 1963, s. 329–359; E. Kaczorowski, *Flota polska w latach 1587–1632*, Warszawa 1973; H. Wisner, *Wojna polsko-szwedzka w Inflantach 1621–1622*, *Zapiski Historyczne*, T. 56: 1991, z. 4, s. 45–69; Z. Anusik, *Gustaw II Adolf*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1996; Ē. Jēkabsons, *Rīgas pilsēta un Daugavgrīvas cietoksnis poļuzviedru kara laikā 1600.–1621. g.*, Latvijas Arhīvi, 1997, nr. 1, 19.–25. lpp.; E. Jēkabsons, *Miasto Ryga i twierdza Dzwinoujście w czasie wojny polsko-szwedzkiej 1600–1621*, *Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska*, T. 12: 1998, s. 30; M. Balcerek, *Zdobycie Rygi w 1621 roku – rewanż za Kircholm?* [in:] *Wojny północne w XVI–XVII wieku. W czterechsetlecie bitwy pod Kircholmem*, Toruń 2007, s. 81–92; idem, *Oblężenie Rygi w 1621 roku*, *Studia i Materiały do Historii Wojskowości*, T. 45: 2008, s. 14–39; A. Ziembewska, *Ryga w Rzeczypospolitej polsko-litewskiej (1581–1621)*, Toruń 2009.
- ³ Par poļuzviedru karu Vidzemē 1621.–1625. gadā sk.: *Sveriges krig...*; B. Barkman, S. Lundkvist, op. cit.; H. Wisner, *Wojna inflancka 1625–1629*, *Studia i Materiały do Historii Wojskowości*, T. 16: 1970, cz. 1, s. 27–93; idem, *Wojna polsko-szwedzka...*, s. 45–69; A. Czwołek, *Konflikt Lwa Sapiiehy, wojewody wileńskiego i Krzysztofa Radziwiłł, hetmana polnego litewskiego na tle problemów militarnych i politycznych Rzeczypospolitej w latach 1625–1633*, cz. 1–2, *Czasy Nowożytny*, T. 15 i 20: 2003 i 2007, s. 107–175, 67–101.
- ⁴ *Sveriges krig...*, s. 181, 199.
- ⁵ *Ibidem*, s. 202–203, 207.
- ⁶ Gustavs Hurns Akselam Uksensērnām (*Oxenstiern*), 30.IX.1625, Liksna, *Fältmarskalken Gustaf Horns bref till Rikskansleren Axel Oxenstierna*, [in:] *Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevvevling* (turpmāk: RAOSB), Afd. 2, Bd. 8, red. P. Sondén, Stockholm 1897, s. 1; Gustavs Hurns Gustavam II Ādolfam, 30.IX.1625, Liksna, *ibidem*, s. 1; *Sveriges krig...*, s. 208; sk.: B. Barkman, S. Lundkvist, op. cit., s. 447.
- ⁷ *Sveriges krig...*, s. 208.
- ⁸ Gustavs Hurns Gustavam II Ādolfam, 30.IX.1625, Liksna, *Fältmarskalken...*, s. 2.
- ⁹ *Ibidem*, s. 2–3; *Sveriges krig...*, s. 208–209; sk.: B. Barkman, S. Lundkvist, op. cit., s. 447.
- ¹⁰ *Compendium Diariussu Expeditiey Je[go] M[oš]ci Pana Hetmana Wielkiego do Inflant w Roku 1625*, [in:] Z. Bruliński, *Diariusze wyprawy hetmana litewskiego Lwa Sapiiehy do Inflant w 1625 r.*, [in:] *Studia historyczno-wojskowe*, T. 2: 2007, red. K. Bobiatyński, P. Gawron, M. Nagielski, Zabrze 2008, s. 72–92; par palīdzību šī materiāla iegūšanā autors izsaka pateicību Mihalam Paradovskim.
- ¹¹ *Sveriges krig...*, s. 209–210; sk.: B. Barkman, S. Lundkvist, op. cit., s. 447.
- ¹² *Compendium...*
- ¹³ *Sveriges krig...*, s. 210.
- ¹⁴ *Compendium...*

- ¹⁵ Lietuvas karaspēka saraksts, 17.XI.1625, Kungl. Riksarkivet i Stockholm (turpmāk: KRS), Militāra ämnessamlingar (turpmāk: MÅ), Krigshistoriska samlingen (turpmāk: KS), M. 1290, bp; *Comput Wojska Je[go] Kr[ólewskiej] M[ości] do Inflant za listami Je[go] Kr[ólewskiej] M[ości] Je[go] M[ości] P[ana] Hetmana W[ielkiego] Ks[ięstwa] L[itewskiego]o, przy-powiednymi na ćwierć pirszą zaciągnione*, [1625], Rossiiskaia Natsionalnaia Biblioteka (turpmāk: RNB), Avtografy Dubrovskogo (turpmāk: AD), fond 321/2, k. 1–2; *Regestr towarzystwa którzy u mnie pieniądze brali na służbę JKM i RP którym służba ma się zacząć od dnia ósme[go] septembra w roku terażniejszym 1625*, Archiwum Główne Akt Dawnych (turpmāk: AGAD), Archiwum Radziwiłłów Dział VII (turpmāk: AR), pudło 22, nr 258, s. 1; B. Barkman, S. Lundkvist, op. cit., s. 450; A. Czwołek, *Konflikt...*, cz. 1, Czasy Nowożytnie (turpmāk: CN), T. 15: 2003, s. 123.
- ¹⁶ *Sveriges krig...*, s. 210.
- ¹⁷ *Compendium...*
- ¹⁸ *Ibidem*.
- ¹⁹ *Sveriges krig...*, s. 212–213; B. Barkman, S. Lundkvist, op. cit., s. 449; pēc lietuviešu ziņām viņi veda četrus kājnieku pulkus un divus kirasieru kornetus (apmēram 5000 vīru), *Compendium...*
- ²⁰ B. Barkman, S. Lundkvist, op. cit., s. 449.
- ²¹ *Compendium...*; ziedri novērtēja lietuviešu spēkus uz apmēram 6700–6800 vīriem, B. Barkman, S. Lundkvist, op. cit., s. 450.
- ²² *Compendium...*; *Diariusz drugi wyprawy Lwa Sapiehy do Inflant w 1625 r.*, [in:] Z. Bruliński, *Diariusze wyprawy hetmana litewskiego Lwa Sapiehy do Inflant w 1625 r.*, [in:] *Studia...*, s. 72–92; B. Barkman, S. Lundkvist, op. cit., s. 451.
- ²³ Piezīme, [XII.1625], AGAD, AR II, nr 546, s. 207.
- ²⁴ *Compendium...*
- ²⁵ Gustavs II Ādolfs Akselam Uksenšērnā, 5.I.1626, Koknese, [in:] RAOSB, Afd. 2, Bd. 1, s. 301–302; Gustavs Ādolfs Karaļa padomei, 15.I.1626, no-metne pie Valles, KRS, Riksregistratur, vol. 152, k. 11; *Sveriges krig...*, s. 223–224, 228; B. Barkman, S. Lundkvist, op. cit., s. 453–456. Pārsteigums šķiet nedaudz dīvains, jo lietuviešu pavēlniecībai bija ziņas par zviedru gatavošanos un uzbrukumu, kuram bija jāsākas jaunā gada sākumā, Klaus Hartuers (*Hartuer*) Karolam Kagam (*Kagg*), 21.XII.1625, Rīga, AGAD, AR II s, nr 401, s. 1; Balcers Feizaks (*Feisak*) Ernestam Kreucam (*Kreuz*), 29.XII.1625, Koknese, AGAD, AR II s, nr 401, s. 2; Nikolajs Korfs Kristofam II Radzivilam, XII.1625, Bārbeles muiža, AGAD, AR II, nr 546, s. 148; Hermans Bullingshauzens (*Bullingshausen*) Janam Evertam Bullingshauzenam, [XII.1625], bez vietas, AGAD, AR II s, nr 401, s. 1; Piezīme, [XII.1625], AGAD, AR II, nr 546, s. 207; NN Kristofam II Radzivilam, 7.I.1626, Bal-denmoja [nav izdevies precizēt muižas nosaukumu. – *Red. piez.*], *ibidem*, s. 151; Samuels Pacs Kristofam II Radzivilam, 19.I.1626, bez vietas, AGAD, AR II s, nr 404, s. 1–2; sk. arī: AGAD, AR II s, nr 405, s. 1–3.
- ²⁶ Kristians Kelhs raksta par vairākām kazaku vienībām, 2 jātnieku pul-kiem, 15 huzāru vienībām, 6 vācu kājnieku vienībām un 13 haiduku vienībām, C. Kelch, *Liefländische Historia oder Kurtze Beschreibung der Denckwürdigsten Kriegs- und Friends- Geschichte Esth- Lief- und Lettlan-des*, Revall 1695, s. 536; *Sveriges krig* autori raksta par 2600 jātniekiem un

- 1600 kājnikiem, *Sveriges krig...*, s. 227; Barkmans un Lundkvists uzskatīja, ka Sapehas rīcībā bija 14 huzāru, 2 kirasieru, 4 kazaku, 3 haiduku, 3 vācu kājnīeku vienības, B. Barkman, S. Lundkvist, op. cit., s. 454; noņemne it kā bija 9 lielgabali, Piezīme, [XII.1625], AGAD, AR II, nr 546, s. 207; H. Wisner, *Wojna inflancka 1625–1629...*, s. 63; Nikolajs Korfs novembra sākumā rakstīja, ka noņemne atrodas 4000 vai vairāk karavīru, Nikolajs Korfs Kristofam II Radzivilam, 2.XI.1625, Dinaboiza [nav izdevies precizēt muižas nosaukumu. – *Red. piez.*], RNB, AD, fond 96, k. 71.
- ²⁷ Kaujas apraksts: Samuēls Pacs Kristofam II Radzivilam, 19.I.1626, bez vietas, AGAD, AR II s, nr 404, s. 1–3; sk. arī: AGAD, AR II s, nr 405, s. 1–3; *Relatio*, KRS, MĀ, KS, M. 1290, bp; Gustavs II Ādolfs Jēkabam de la Gardijam, 8.I.1626, bez vietas, ibidem, bp; Gustavs II Ādolfs Akselam Uksensērnā, 11.I.1626, noņemne pie Smellstradh [nav izdevies precizēt vietas nosaukumu. – *Red. piez.*], [in:] RAOSB, Afd. 2, Bd. 1, s. 302–303; C. Kelch, op. cit., s. 537; *Förtekning på efterföljande Occasioner, handelser, Krigs-tog och resor, som Hans Kongl. Maj:t till Swerige GUSTAVUS ADOLPHUS, min Rådige Konung och Herre Högstsalig i äminnelse, genom Guds Rådiga skickelse inckeligen gjordt och med tillsättande af Blod och Gods Ridderligen förrättat; jag ock Deß underdånigste tiänare, förordnad Hof- och Fält-Trompetare Jöns Månsson Thet benämnd, med och wid warit ifrån början och til Deß saliga ändalykt*, [in:] *Historiskt archivum, innehållande möekwardigheter uplysningar och anecdoter i svenska historien*, red. A. Salvius, Del. 1, Stockholm 1774, s. 29; *Bodeckers...*, s. 96; Gustavs II Ādolfs Akselam Uksensērnā, 11.I.1626, noņemne pie Smellstradh, [in:] RAOSB, Afd. 2, Bd. 1, s. 302–303; *Wallhof 1626. Preliminär redogörelse efter slagfältsrekognosceringen i augusti 1929* (melnraksts), KRS, GA, U 113, vol. 27; A. Cronholm, *Sveriges historia under Gustaf Adolfs regering*, Del. 1, s. 475–476; *Sveriges krig...*, s. 223–232; B. Barkman, S. Lundkvist, op. cit., s. 453–463; H. Wisner, *Wojna inflancka 1625–1629...*, s. 63.
- ²⁸ Kristofs II Radzivils Pinskiņas aprīņa iedzīvotājiem, 19.I.1626, pozīcijas pie Ņemenekas, AGAD, AR IV, teka 23 koperta 314, s. 48; atvairīta tika, piemēram, Samuēla Paca huzāru vienība, Piezīme, I.1626, bez vietas, AGAD, AR II s, nr 404, s. 2.
- ²⁹ Viļņas pilsēta Ļevam Sapeham, I.1626, Viļņa, BR rkps 88, k. 34; Mikolaĵs Hļebovičs Janam Staņislavam Sapeham, 3.II.1626, Viļņa, ibidem, k. 38; Lietuvas lielkņazistes iedzīvotāji Sigismundam III, 3.II.1626, Viļņa, Biblioteka XX. Czaratoryskich, Teki Naruszewicza, T. 118, s. 49; Viļņas vojevodistes pilsoņi saviem sūtņiem, 3.II.1626, Viļņa, ibidem, s. 51; Viļņas vojevodistes iedzīvotāji Kristofam II Radzivilam, 3.II.1626, Viļņa, ibidem, s. 53; Viļņas pilsēta Janam Staņislavam Sapeham, 7.II.1626, Viļņa, ibidem, k. 43; Viļņas pilsēta Janam Staņislavam Sapeham, 3.III.1626, Viļņa, ibidem, k. 43.
- ³⁰ *Sveriges krig...*, s. 234.
- ³¹ Aksels Uksensērna S. Gecenam (*Götzen*) (melnraksts), 5.VIII.1625, noņemne pie Ķeguma, [in:] RAOSB, Afd. 1, Bd. 3, s. 136; N. Ahnlund, *Gustaf II Adolfs första preussiska fälttåg och den europeiska krisen 1626*, *Historisk Tidskrift*, Del. 38: 1918, H. 2, s. 79–82, 87; W. Tham, *Den Svenska utrikes politikens historia*, Bd. I: 2: 1560–1648, Stockholm 1960, s. 162.
- ³² W. Tham, op. cit., s. 160. Tiesa, vēl 1626. gadā Zviedrijas karalis, rakstot Jēkabam de la Gardijam, apsvēra iespēja uzbrukt Lietuvai un Kurzemei.

- A. Norberg, *Polen i svensk politik 1617–1626*, Stockholm 1974, s. 276–277.
- ³³ Nikolajs Korfs Kristofam II Radzivilam, 22.VI.1627, nometne bez vietas norādes, Lietuvas Mokslu Akadēmijas Biblioteka (turpmāk: LMAB), fondas 139, nr 2212, k. 1; Aleksandrs Korvins Gosevskis Kristofam II Radzivilam, 23.VII.1627, Punie [nav izdevies precizēt vietas nosaukumu. – *Red. piez.*], AGAD, AR V, nr 4560/IV, s. 3; Nikolajs Korfs Kristofam II Radzivilam, VIII.1627, nometne pie Sēlpils, AGAD, AR V, nr 7232, s. 61; NN Kristofam II Radzivilam, [VIII.1627], bez vietas, AGAD, AR II, nr 546, s. 178; *Fälttågen i Livland och Kurland 1627*, KKS, GA, B 24–26, vol. 75e, s. 29, 31–32, 40, bil. 3; A. Cronholm, *Sveriges historia under Gustaf Adolphs regering*, Del. 2..., s. 536–538; *Sveriges krig...*, s. 474–477; H. Wisner, *Wojna inflancka 1625–1629...*, s. 84–85; A. Czwołek, *Konflikty i spory wśród dowódców litewskich w czasie wojny w Inflantach w latach 1625–1629 i ich wpływ na przebieg działań militarnych*, [in:] *Wojny północne w XVI–XVIII wieku. W czterechsetlecie bitwy pod Kircholmem*, red. B. Dybaś, Toruń 2007, s. 100–101; A. Czwołek, *Konflikt Lwa Sapiehy, wojewody wileńskiego i Krzysztofa Radziwiłł, hetmana polnego litewskiego na tle problemów militarnych i politycznych Rzeczypospolitej w latach 1625–1633*, cz. 2, CN, T. 20: 2007, s. 72–73.
- ³⁴ Sēlpils pils stāvoklis bija tik slikts, ka pili nevarēja izvietot garnizonu, *Sveriges krig...*, s. 474–477; H. Wisner, *Wojna inflancka 1625–1629...*, s. 84–85.
- ³⁵ *Fälttågen i Livland och Kurland 1627...*, s. 55–56; *Sveriges krig...*, s. 477.
- ³⁶ *Powieść P. Kreyca porucznika pana Zolderbacha, który z więzienia nieprzyjacielskiego przez odmiannę wypuszczony 18 7bris 1627 i inszych języków zgodnych z nim*, AGAD, AR II s, nr 413, s. 1–2; Aleksandrs Korvins Gosevskis Sigismundam III, 9.X.1627, starp Salaspili un Rīgu, AGAD, AR II s, nr 421, s. 1.
- ³⁷ H. Wisner, *Wojna inflancka 1625–1629...*, s. 86–87.
- ³⁸ Adams Kazimirs Gojcevskis (*Kazimierz Goyzewski*) Janam Staņislavam Sapeham, 23.IX.1627, Druja, LMAB, fondas 139, nr 1151, k. 1.
- ³⁹ *Bodeckers...*, s. 107; saskaņā ar Arkadiuša Čvoleka ziņām Daugavpili vajadzēja būt izvietotiem 250 karavīriem, A. Czwołek, *Konflikty...*, s. 100–101; A. Czwołek, *Konflikt Lwa Sapiehy, wojewody wileńskiego i Krzysztofa Radziwiłł, hetmana polnego litewskiego na tle problemów militarnych i politycznych Rzeczypospolitej w latach 1625–1633*, cz. 1..., s. 125; saskaņā ar zviedru puses ziņām Daugavpili bija 500 karavīru, *Sveriges krig...*, s. 478.
- ⁴⁰ Nikolajs Korfs Kristofam II Radzivilam, 26.IX.1626, Nereta, AGAD, AR V, nr 7232, s. 75; *Bodeckers...*, s. 107; A. Cronholm, *Sveriges historia under Gustaf Adolphs regering*, Del. 2..., s. 540; *Sveriges krig...*, s. 478; vēl pēc 10 dienām Gosevskis satrauksies par Daugavpils likteni, Aleksandrs Korvins Gosevskis Kristofam II Radzivilam, 19.X.1627, pie Doles aiz Daugavas, AGAD, AR V, nr 4560/IV, s. 14.
- ⁴¹ Aleksandrs Korvins Gosevskis Kristofam II Radzivilam, 14.X.1627, pie Doles, AGAD, AR V, nr 4560/IV, s. 12.
- ⁴² Par to ļoti satraucās Gosevskis, Aleksandrs Korvins Gosevskis Kristofam II Radzivilam, 19.X.1627, pie Doles, AGAD, AR V, nr 4560/IV, s. 14.

⁴³ Aleksandrs Gosevskis Sigismundam III, 9.X.1627, starp Salaspili un Rīgu, AGAD, AR II s, nr 421, s. 1–3; A. Gosevskis Kristofam II Radzivilam, 14.X.1627, pie Doles, AGAD, AR V, nr 4560/IV, s. 12; A. Gosevskis Kristofam II Radzivilam, 19.X.1627, pie Doles, AGAD, AR V, nr 4560/IV, s. 14; *Rejestr więźniów 19. 8bra pod Rygą wziętych*, AGAD, AR V, nr 7232, s. 79–80.

⁴⁴ *Sveriges krig...*, s. 478–479.

Mariusz Balcerek

THE BIRTH OF THE POLISH LIVONIA. THE BATTLES OF DAUGAVPILS IN THE YEARS 1625–1627

Summary

How did it happen that Rzeczpospolita (Polish-Lithuanian State) kept holding the power over the regions between the Rivers Daugava and Aiviekste? Was it the implication of stiff defense of the Polish-Lithuanian units or rather lack of sufficient desire of the opponent to occupy this area? What factors influenced attitudes presented by both sides?

Analysis of the battles of the Polish Livonia showed that in 1625 Swedes wanted to take control of the lands between the Rivers Daugava and Aiviekste. Resistance of Rzeczpospolita was the only reason why the Swedish King Gustav II Adolf did not seize the whole area of Livonia. The battle of Valle in January 1626 was the turning point in the Swedish plans connected with occupying the Daugava basin. Having won the battle, the Swedish King resigned from the march far into Lithuania which required the conquest of Livonia. Obviously, this decision was made due to financial factors because the power over the mouth of the Vistula gave much more benefits than the control of the upper and middle basins of the Daugava.

Since the victory at Valle the regions between the Daugava and the Aiviekste were to perform a minor role in the plans of the Swedish side. That was the reason why Rzeczpospolita was able to keep holding the power over that part of Livonia. An excellent conformation of this situation were events taking place in the autumn of 1627 when the Swedes resigned from previously conquered Daugavpils. Most of all they wanted to defend the areas occupied in the summer and autumn of 1625. Marshal Jacob de la Gardie left the city on the River Daugava, thus saving Polish-Lithuanian power over Livonia and contributing to the birth of the Polish Livonia.